

Hornugle

Hornuggla
Skovhornugle
Sarvipöllö

Hornuglen hekker gjerne i små skogholt omgitt av kulturlandskap. Det kan være i rein barskog som på bildet, eller i løv- eller blandingsskog. Hornuglen kan også hekke i parker og i villastrøk.

Hornuglen sitter og døser i greinverket. Fjørhornene er lagt ned og øynene er kun smale sprekker i det skarpe dagslyset. Kroppsfasongen er dråpeformet og fjørdrakten er oppblåst for å holde vinterkulda ute. En høsehauk har kurs mot treklyngen hvor hornuglen sitter. Med ett blir uglen langsmal og fjørhorna reises umiddelbart. Hornuglen ser nå ut som en loddrett forlengelse av greina. Hauken passerer skogholtet og uglen er reddet.

«Det er hett hvor fanden vokter.» Denne hornuglen satte seg inne i skyggen av en vierbusk. Lav kveldssol fikk greinverket rundt til å «flamme opp». Det er lett å få assosiasjoner når en ser de små djevelhorna og fargene rundt.

LATINSK NAVN: Asio otus.

GLOBAL UTBREDELSE: I et bredt belte i tempererte deler av Europa, Asia og Nord-Amerika.

NORGE: Spredt i hele landet, men hekker regulært opp til polarsirkelen.

HABITATVALG: Jordbrukslandskap med veksling mellom skoger og åpent landskap.

ANTALL HEKKENDE PAR I NORGE: Fra 1000–3000 par.

BESTANDSUTVIKLING: Ukjent.

GENERELLE KJENNETEGN:

Mellomstor, brun ugle med lange fjørhorn og rødlige øyne. Gulbrun fjørdrakt med innslag av grått og rødbrunt.

KJØNNSFORSKJELLER: Hunnuglen er litt større.

FORVEKSLINGSMULIGHETER: Ligner en hubro i miniatyr, men forskjell i størrelse utelukker forveksling. Minner ellers mest om jordugle, spesielt i flukt.

KROPPSLENGDE: 37–39 cm.

VINGESPENN: 90–100 cm.

VEKT: 288–327 g.

FØDE: Vesentlig smågnagere og spissmus, men kan også ta litt fugl.

REIR: Overtar ofte gamle kråke- og skjærereir.

EGGLEGGING: Mars–mai, vanligvis 4–5 egg.

RUGEPERIODE: Ca. 27 døgn.

REIRPERIODE: Ca. 3 uker.

TREKKFORHOLD: Flesteparten trekker ut av landet, noen overvintrer langs kysten dersom det er god tilgang på mus.

LEVEALDER: Opptil 28 år.

HORNUGLEN ER EN UGLE SOM gjemmer seg vekk i trær og kratt om dagen. Kommer du uforvarende nær hornugler som hviler, blir det som regel et øyeblikks kaos med baksende vinger og lyse kropp som flyr ut i alle himmelretninger fra en treklynge. Ikke før har du fått summet deg og skjønt hva du har sett, så er de borte. Det er ikke lett å få studere hornuglen, da må du oppdage den på avstand og nærme deg svært forsiktig den hvilende ugle. Problemet er imidlertid at som regel sitter hornuglen så godt skjult at den skremmes før du oppdager den. Dersom du kommer for nær, strammer ugle seg til og blir nærmest syltynn med oppstående fjørhorn. Dette er et kamuflasjetriks. Til forveksling ligner ugle nærmest en vertikal sidegrein for en hastig turvandrer som ikke lar blikket hvile. Kommer du enda nærmere, er siste utvei å ta til vingene.

Hornuglens vane med at gjerne flere ugler samler seg i utvalgte «sovetrær», gjør den spesiell blant uglene. På bakken under trærne er det ofte tett med oppgulp etter uglene, og hvite skittmerker langs greiner og trestammer taler også sitt tydelige språk. Av og til er det faktisk lettere å bli oppmerksom på alle etterlatenskapene til uglene enn selve uglene. Selv om uglene deler dagplass, flyr de ut i skumringen til hvert sitt jaktrevir. Undersøkelser tyder imidlertid på at hornugler veksler ofte på hvilke deler av jaktreviret som blir besøkt fra natt til natt. Beklageligvis medfører hornuglens bortgjemte levested at mange uforvarende feller reirtreet. Hornuglen har for vane å hekke i forlatte reir av skjære og kråke. Ikke så reint sjelden fører dette til at den kan hekke i trær som står tett inntil bebyggelse, og ofte oppdages ikke fadese før treet deiser i bakken. Små, forskremte ugleunger forteller da sitt tydelige språk om hornuglens nærvær. Selv om hornuglen ofte hviler bortgjemt i skogen, jakter den ofte i mer åpent landskap.

Antall hekkende hornugler i Norge er ukjent og sannsynligvis varierende. Bestanden i Norge er kanskje mellom 1000–3000 par. I Sverige regner en med en hekkebestand på ca. 10 000 par i gode år, mens i Finland regner en med en bestand på omtrent 5000 par. I Danmark estimeres bestanden til å være mellom 1500–2000 par.

Som de fleste andre ugler, er hornuglen nomadisk og hekker der hvor det er gode forekomster av smågnagere. Hornuglen hekker spredt i hele Norge og er blitt registrert som hekkefugl i alle fylker, men den er mer sparsom i Nord-Norge. Hornuglen er en lavlandsart, men jeg har selv funnet den hekkende i en høyde av ca. 800 moh. På flatjæren er den ikke uvanlig som hekkefugl i bitte små skogspartier i åkerlandskapet. Det som ofte røper hornuglens tilstedeværelse, er ungenes tiggerop som starter i skumringen, og som rytmisk gjentas i det uendelige inntil de blir føret i løpet av natten. Hornuglens kurtisesang er dempet og høres på en avstand på kun noen få hundre meter. Undersøkelser tyder på at kattuglen kan ha en negativ effekt på antall unger som produseres i reir av hornugler når avstanden er kort. En tilsvarende virkning hos kattuglen ble derimot ikke registrert.

Vinterstid er hornuglen utsatt dersom det blir liggende et permanent snødekke. De museartene som hornuglen fortrinnsvis jakter på, er forskjellige arter av markmus som pleier å oppholde seg under snøen mesteparten av tiden. Hornuglen er ikke i stand til å trenge gjennom snøen for å fange mus som oppholder seg godt beskyttet i ganger. Dermed sulter hornuglen og avmagres, og under lange frostperioder med snø er det ikke uvanlig at hornugler blir funnet døde på bakken under sittetrærne. Rovfugler og ugler er selektert til å kunne sulte lenge for å overleve i vanskelige perioder, de forbruker minimalt med energi og sitter urørlige mesteparten av tiden. Men til slutt må de ut og jakte når de har brukt opp alle energireservene. Er det ikke mat å finne, så formelig detter de av sittegreinen sin til slutt.

Hornuglen er en trekkfugl, men kan overvintre i områder i Norge hvor det er lite snø kombinert med mye smågnagere. Ofte vil dette være områder langs sørvestkysten. I likhet med jorduglen, som er en nærstående art som den lett kan forveksles med, er det svært liten forskjell i størrelsen mellom kjønnene.

Hornuglen er ute på jakt før sola har gått helt ned. Den jager alltid lavt over bakken. Flukten varierer mellom mekaniske vingeslag og korte perioder med glideflukt. Oppdager den noe interessant, stiller den før den stuper ned etter et bytte. Hornuglen jakter over åpne og gressrike habitater hvor markmusartene dominerer. I motsetning til jorduglen har hornuglen mørkere buk med stripe-tegninger.

Hornuglens umiskjennelige silhuett i skumringen. Her sitter hornuglen og lytter i toppen av en gran. Posteringsjakt er en velkjent strategi hos alle ugleartene.

Hornuglen er redd for å bli oppdaget og i løpet av et sekund blir den ekstremt langsmal med strittende fjørhorn. Hornuglen har valgt et tregjerde inne i en hekk som sitteplass, og på avstand er den ikke lett å oppdage i det tette greinverket.

Hornuglen er svært lik jorduglen i flukt, men den har et mindre, gulaktig felt på vingenes overside. Videre mangler hornuglen hvit bakkant på vingene, og vingespissene gir ikke et så svart inntrykk på avstand.

Hornuglen legger som regel eggene i forlatte kråke eller skjærrerir, og det kan ligge godt med muserester i reiret etter hvert. Hornuglen kan hekke tett inn til mennesker, ofte i tuntre eller større hager. Allikevel blir ikke hornuglene oppdaget av folk flest.

Vanligvis sitter hornuglen godt gjemt på sin dagplass. Denne uglen har valgt en heller uvanlig plass høyt oppe i et løvtre. Hornuglen har mer oransjefarget ansiktsslør enn jorduglen, foruten at den mangler den «svarte bandittmasken» rundt øynene. Hornuglens gråvatrete farge-tegninger kommer godt fram på dette bildet. Jorduglen mangler helt dette fargemønsteret.

De fleste hornuglene trekker ut av landet. En har fått gjenfunn av ringmerkede hornugler fra Norden helt ned i Nord-Spania. Men hornuglen kan overvintre langs sørligere deler av kysten både i Norge og i Sverige, spesielt dersom det er god tilgang på gnagere.

Under dårlige værforhold har hornuglen større suksess med posteringsjakt enn fluktjakten. Logisk nok vil sterk vind og nedbør virke forstyrrende inn på en slik jaktform.

Fotografen forteller:

En kald og klar høstdag for noen år tilbake, passerte jeg et skogholt hvor visstnok noen hornugler skulle ha tilhold. Det hadde så vidt begynt å skumre. Heldigvis hadde jeg lydopptak av både hornugler og smågnagere liggende i bilen, men dessverre ikke fotoutstyr. Likevel tenkte jeg at det var en utmerket anledning til å sjekke lokaliteten for ugler. Jeg valgte meg en lysning i skogen, ventet litt til mørket ble mer påtrengende og satte så i gang med lydopptak av mus. Allerede etter ett minutt viste den første hornuglen seg. Men den ble ikke alene, for snart var det fem hornugler som virret rundt meg. De var tydelig tiltrukket av lyden fra høyttaleren som ga uimotståelige muselyder. Høyttaleren lå godt gjemt nede i gresset, rett ved mine føtter. Etter hvert ble uglene mer og mer pågående, da flere individer stupte ned over hodet mitt med nedsenkede klør. Jeg måtte faktisk dukke ved et par anledninger. Uglene var et fantastisk syn mot stjernehimmelen, og hadde vært et utrolig fotomotiv med det rette fotoutstyret. Plutselig, som ved et trylleslag, forsvant alle uglene. Jeg ventet i fem minutter før jeg spilte av lyd av ropende hornugler. Igjen kom flokken tilbake, men denne gang var de ikke så nærgående. De fant sannsynligvis ut at det var bare meg igjen, og forsvant inn i nattermørket etter et fåtalls minutter. Jeg bestemte meg fort for en repetisjon på denne opplevelsen, men selvsagt skulle det regne og blåse i nærmere fire uker i ett strekk i tiden framover. Typisk nok for Jæren! Den første klare og vindstille kvelden var jeg

imidlertid på plass igjen. Men selvsagt, ingen hornugler hadde tilhold i skogen lenger. I alle fall var det ingen som reagerte på lydopptakene lenger.

Vanligvis sitter hornugler godt gjemt i tette trær på dagkvist. Men da jeg gikk på gymnaset, hadde 2–3 hornugler funnet seg en dagplass i en hengebjørk i Stavanger by. Det var vinter og greinverket var helt fritt for blader. Dermed kunne en helt fritt beskue de hvilende uglene som satt med halvåpne øyne og tok livet med tilsynelatende stor ro. Det mest fantastiske med det hele var at fra et vindu kunne man kikke rett inn i øyehøyde på uglene. Åpnet man vinduet forsiktig, satt de tillitsfulle uglene fortsatt fredelig på greinene. Det var ikke få ganger jeg benyttet anledningen til å studere hornuglene denne vinteren.

Tilfeldigvis fikk jeg i samme tidsperiode greie på en dagplass for hornugler i en furuskog relativt nær mitt barndomshjem. Her kunne opptil 10–20 hornugler sitte i et lite område på et fåtalls kvadratmeter. Gikk en uforvarende inn i dette området, flakset det opp hornugler i alle retninger. Også her kunne man nærme seg uglene forsiktig. Gikk man for nær, fikk uglene straks en pussig figur: Med ett ble de langsmale, og med fjørhornene stikkende rett til værs ble uglene nærmest en forlengelse av greinverket. Dette er en strategi hornugler bruker når de føler seg oppdaget.

En gang på 1980-tallet klatret jeg opp til et hornuglereir på Lista. Reiret, et forlatt kråke-

reir, var plassert i et grantre. Oppe i reiret stirret fire dununger på meg med ilske blikk. Første gangen jeg hørte tiggelyden fra hornuglens unger, gikk det en stund før jeg forstod hva som var kilden til lyden. Intens leting i en mørk skog var imidlertid vanskelig, og det var faktisk vanskelig å lokalisere ungene etter lyden. Det hørtes ut som den kom alle steds fra, når en var inne i skogen.

I 2003 fant jeg en hornugle som lå død utenfor skolen hvor jeg jobber, sannsynligvis hadde den fløyet på et vindu. Det var ufattelig trist å holde den livløse kroppen i hendene. Samtidig kan en ikke unngå å bli fascinert av skjønnheten til en slik fantastisk skapning. Det endte med at jeg la den tilbake på bakken. Det var i midten av oktober og hornuglens vakre fjørdrakt var et betagende syn, omkranset av fargerike høstblader. Faktisk et flott fotomotiv.

Av og til skal man ha flaks. Denne hendelsen sist vinter er et eksempel på det. Mens jeg satt i en kamuflasje og ventet på de stedfaste musvåkene, ringte en kamerat som fortalte at foran han på 15 meters hold satt en hornugle. Og dette var midt på lyse dagen! Hornuglen er kjent for å være svært nattaktiv, men enkelte individer kan være ute og jakte mens det fortsatt er litt sollys. Jeg regnet med at før eller siden ville en større rovfugl skremme vekk ugle. Dermed ville det være en unik mulighet til å følge etter ugle mens det fremdeles var dagslys. Jeg manglet faktisk gode bilder av hornugle. Avstanden til hornuglen fra min kamuflasje var ikke stor, og jeg hadde ikke før kommet meg ut på veien og fått ugle i kikkerten, før den fløy av sitteplassen sin. Dermed var det å ta beina fatt for å følge etter ugle. Jeg klarte flere ganger å komme på bra fotohold og fikk mange bilder av hornugler både sittende og i flukt. Pussig var det å registrere at de såkalte hornene, fjøruskene, sjeldent var oppreist når hornuglen var i aktivitet. Selv ikke når jeg kun var på 10 meters hold. I skumringstidene ble ugle rørende tillitsfull. Men den satt nesten alltid med hode og rygg vendt fra meg, og det ble en stor utfordring å få bilder av den forfra.

En hornugle har fløyet på et vindu en sein høstdag. Beklageligvis stryker mange hornugler også med i langvarige frostperioder med snø. Byttedyrene er da nærmest utilgjengelige under snøteppet.

Hornuglen er ekstremt nattaktiv, og det er svært sjelden at en får nok lys til å fotografere den under jakt, som her i skumringstimen.

Selv på under 10 meters hold, var denne hornuglen helt uanfektet av mitt nærvær mens den jaktet. Jeg hadde da fulgt etter den i flere timer på litt avstand. Kanskje den hadde funnet ut at jeg var ufarlig?